

ЗОРАН Б. ЈЕВТОВИЋ*

Филозофски факултет

Ниш

ПРЕДРАГ Ђ. БАЈИЋ**

Факултет политичких наука

Београд

УДК 314.15:2-6

Оригиналан научни рад

Примљен: 01.07.2018

Одобен: 20.07.2018

Страна: 215-228

МИГРАНТСКА КРИЗА И РЕЛИГИЈСКИ ФАКТОР КАО ДЕО КРИЗНИХ СИТУАЦИЈА***

Сажетак: Анализирајући насловне стране дневне штампе у Србији, у периоду од почетка 2015. до краја прве половине 2017. године (Политика, Данас, Вечерње новости, Блиц, Курир, Ало и Информер), уочено је да религијске разлике у садржајима везаним за мигрантску кризу, избеглице, мигранте и азиланте у домаћој јавности нису идентификоване као претња националним вредностима или интересима, мада се на њих повремено указује кроз наратив о угрожавању хришћанства и појаве губљења верске толеранције у Европи. Ипак, треба имати у виду и то да спорадична забринутост због активности радикалних муслиманских придошлица води ка повећаном нивоу неповерења према укупној мигрантској популацији, чиме се стварају претпоставке за настанак моралне панике и кризних ситуација. Представе о избеглицама, мигрантима и азилантима су контрадикторне - неке буде саосећања, док друге истичу различитост, религијску или у другим сегментима.

Кључне речи: мигрантска криза, религија, дневна штампа, стереотипи, морална паника

Упозорење на такозвану „џамијску руту“¹ и њено свођење на религијску логистичку подршку, покренуто из Аустрије, Пољске и неких других чланица Европске уније последњих месеци, актуелизовало је и питање значаја религијског фактора у процесима масовног досељавања муслиманског становништва.

* zoran.jevtovic@filfak.ni.ac.rs

** predrag.bajic@sbb.rs

*** Рад је део пројекта број 179008, који реализују Универзитет у Београду, Факултет политичких наука и Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, а финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ О овом термину је почетком јуна 2018. говорио Петер Вебингер (*Peter Webinger*), шеф групе за азил, миграцију и људска права у Министарству унутрашњих послова Аустрије - о новој избегличкој траси ка Европи дуж које џамије пружају подршку у кретању. „џамијска рута“ којом мигранти из Азије покушавају да се домогну западно-европских држава, води преко Албаније, Црне Горе или Србије, БиХ и Хрватске. Више на: <http://www.srna.rs/novosti/599411/nova-dzamijska-ruta-za-migrante-ka-eu.htm>. Посећено: 15. јуна 2018. године.

Иако је оно што је предмет овог истраживања све мање уочљиво као проблем на просторима Старог континента, имајући у виду то да међу младим Европљанима расте осећај немања верске припадности², ново појмовно-категоријално одређење у јавном, безбедносном и политичком дискурсу подсетило је на важност религијског фактора. Такође, указало је и на потенцијал кризних жаришта у етничко-верски мешовитим регионима. То постаје значајније када се има у виду да домицилни модел живљења није једини који заговарају имами у Француској, Великој Британији, Аустрији или скандинавским земљама у својим проповедима, већ постоји и значајан број оних који подстичу религијска учења која промовишу верски екстремизам и фундаментализам. Корени тога се могу тражити и у одређеним обрасцима финансирања од стране ултраконзервативних земаља и организација.

Промена структуре домицилног становништва у неким европским чланицама, као и све више гласова о могућности да се на територији изван Европске уније организују кампови за трајнији смештај избеглица, миграната и азиланата, отворили су бројне расправе о њима, интеграцији и сродним темама, најчешће се свodeћи на три подручја - угрожену европску економију, демографско одумирање европског становништва и промене националних идентитета. При томе, као посебно важно питање, наметнуо се тон и приступ медијског извештавања, што се може сматрати очекиваним ако се сагледа шира геополитичка концепција мигрантског усељавања и политичких турбуленција, захваљујући којима ова тема долази у средиште политичких надметања, посебно у позиционирању популистичке деснице.

Због ограничености текста, у наставку ће фокус бити на компарацији са сличним истраживањима из Аустрије (Reisigl & Wodak, 2001; Rheindorf & Wodak, 2018), Немачке (Holmes & Castaneda, 2016), Италије (Richardson & Colombo, 2013; Colombo, 2018), Велике Британије (Baker et al., 2008; Banks, 2012), Шпаније (Martinez Lirola, 2014) и Аустралије (Lenette & Cleland, 2016). Заједничко за наведене радове је констатација како медији својим извештавањем углавном, негативно представљају избеглице, али и да постоје разлике у зависности од званичних ставова влада држава у којима функционишу. На пример, извештај рађен за потребе Високог комесаријата Организације уједињених нација за избеглице (UNHCR) показује да су немачка и шведска штампа наклоњеније избеглицима, док су у Великој Британији доминирали негативни

² Истраживање Сент Мерис универзитета (*St Mary's University, Twickenham, UK*) и париског Католичког института (*Institute Catholique de Paris*) спроведено међу младима од 16 до 29 година у 22 европске државе показало је да хришћанство као норма губи утицај, али и да се млади све мање идентификују са религијом. Стивен Буливант (*Stephen Bullivant*), професор теологије и социологије религије, током презентације резултата у марту 2018. указао је и на податак да су шест најхришћанских земаља оне са историјском католичком већином (Пољска, Литванија, Словенија, Аустрија, Португал и Ирска), а не протестантском или православном већином. Он тврди да се „културолошки идентитет све мање преноси са родитеља на децу“, тако да ће црквене заједнице за коју деценију бити још мање, али са оданијим верницима. Више на: <https://www.stmarys.ac.uk/news/2018/03/study-benedict-0318> и <http://www.rts.rs/page/magazine/ci/story/501/zanimljivosti/3079715/gardijan-religija-u-evropi-pri-kraju-snaga.html>. Посећено: 15. јуна 2018. године.

стереотипи (Berry et al., 2016: 10). Другим речима, медији се појављују као промотери политике својих влада и наративи које креирају део су шире слике официјелне политике држава из којих долазе.

Постојање криза, проблема у интеграцијама или настајања религијских тензија најбрже се уочава анализом дискурса јавних медија, где значајну улогу игра високотиражна штампа. У нашој земљи значајним делом ослоњена на препознатљиве механизме скривеног утицања из доба социјалистичког агит-пропа, заступајући мишљења владајућих елита, али и скривених група за притисак и друштвених покрета, она може да креира комуникацијску слику у којој јавност не добија правремене и потпуне информације. По томе је карактеристична таблоидна индустрија. Топоси, форме и симболички начини представљања миграната утичу, између осталог, на стварање стереотипа о њиховом месту у новом друштву, при чему наративни оквир заснован на спектакуларности, драматичности и ксенофобији шири страх од придошлица. То је и разлог што се у анализи садржаја користи социо-когнитивни модел Ван Дејка (*Teun A. van Dijk*), који поред анализе текстова на основу макро-структура, омогућава и дубинску анализу микро-структура, као што су синтаксичке и семантичке структуре, лексички конструкти, метафоре и различите дискурсне стратегије.³

У новије време порастао је број истраживања која проучавају однос грађана Србије према мигрантима. Као један од главних узрочника стварања негативне слике истраживачи наводе површан и сензационалистички приступ у извештавању. Група аутора Центра за примењена друштвена истраживања закључила је да је медијско извештавање „доста или пресудно“ утицало на мишљење грађана Србије о избегличкој кризи. Наводећи како је сензационалистичко извештавање медија „имало функцију буђења како позитивних тако и негативних емоција“, констатује се и да је оно, уз изостајање аналитичког приступа, условило „значајну конфузију у ставовима грађана према читавој проблематици избегличке кризе“ (Vuletić i dr., 2016: 12). Тон оваквом приступу дају таблоиди, па ће се у раду пратити да ли је то случај и када се извештава о религијској позадини миграција.⁴

Циљ овог рада је да укаже на доминантну слику у српској јавности, односно да одговори на питање колико се религијски фактор у извештавању намеће као опасност за угрожавање националног идентитета. Трагајући за релацијама између религијског утицања и радикализације политичке стварности, проучавају се и културни обрасци, полазећи од тога да интегрисање миграната у национални културни контекст није проблем теологије, већ комуникологије и промене њихове свести.

³ „За изучавање новинског дискурса, ова врста локалне анализе или анализе микро-нивоа је посебно значајна, јер омогућује да се утврде друштвене тврдње и претпоставке, као и друге импликације новинског дискурса које могу бити релевантне за идеологије које су у њиховој основи“ (Van Dijk, 1988: 170).

⁴ Истражујући каквим наративима и обрасцима се служи дневна штампа у обликовању слике о мигрантској кризи, избеглицама, мигрантима и азилантима, у нашим ранијим истраживањима се показало како таблоиди форсирају сензационалистичко извештавање, истовремено раширујући и ксенофобичне реакције јавности. На другој страни, озбиљна дневна штампа намеће дискурс заснован на хуманости и поштовању основних људских права (Јевтовић, Бајић, 2016; Јевтовић, Бајић, 2017).

„Џамијска рута“ је утемељена на вредностима панисламизма - то није само проповедање религије, већ примена уређене, социјалне и верски сложене структуре живљења. Идеја да се кроз планске квоте расподеле међу државама ЕУ реализује прилив избеглица, миграната и азиланата део је плана њихове контроле. Али, у јавностима европских држава поставља се и питање нестајања хришћанског идентитета, умањења његовог значаја као доминантне религије, уз навођење како се ислам у прошлости показао као фактор који представља препреку процесу интегрисања у домицилно хришћанско окружење, а да се под плаштом мултикултуралности и политичке коректности о томе нерадо говори.

Иако смо у претходним радовима већ писали о ширим последицама ових промена⁵, у тексту који следи разматраћемо феномен религије, односно концептуалних образаца који формирају наративе о исламским придошлицама. Србија је међу економски најсиромашнијим државама у Европи, становништво јој је међу најстаријим и у структури има више од 20 етничких заједница и припаднике свих водећих религија.⁶ Због те разноликости и искуства са избеглицама из ближе прошлости, друштво на овим просторима може бити фактор са вишим степеном емпатије него на другим подручјима. Али, може бити и рањивије, ако би дошло до значајнијег прилива миграната или њиховог трајнијег задржавања, које би убрзано трансформисало наведене аспекте социјалног окружења, дугорочно доводећи у питање промену националног идентитета. У геостратешким плановима, Србија се помиње и као актер којем је намењена улога „услугне земље“, што значи да она није само транзитна станица (како се често говори), већ и потенцијална база нових избеглица, миграната и азиланата.

Методологија

Квантитативном и квалитативном анализом насловних страна седам дневних новина у Србији, које су излазиле у континуитету током 2015. 2016. и прве половине 2017. године, (*Политика*, *Данас*, *Вечерње новости*, *Блиц*, *Курир*, *Информер* и *Ало*), истраживане су карактеристике насловних композиција са религијским елементима коришћеним у приказивању мигрантске кризе, пре свега на тзв. *Балканској рути*⁷, која се поклапа и са оним што је недавно назва-

⁵ На пример: Јевтовић, З. (2007). Масмедјијски преображај тероризма и религије у глобалном поретку, *Политикологија религије*, 1 (1), 97-124; Јевтовић, З., и Бајић, П. (2016): Мигрантска криза у огледалу српске дневне штампе. *Култура полиса*, год. XIII, бр. 31, 29-43; Јевтовић, З., и Бајић, П. (2017). Промена комуникационе парадигме у извештавању о мигрантима у дневној штампи Србије. *Култура полиса*, год. XIV, посебно издање 2, стр. 221-239.

⁶ Према званичном попису из 2011. године, православци чине 84,6 посто становништва, католици пет посто, трећа по заступљености је исламска вероисповест са 3,1 посто, протестаната има један посто, док 4,2 одсто чине атеисти и они који не желе да се изјасне о верском опредељењу. При томе, 17,4 одсто житеља Србије старије је од 65 година. Више на: <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Aktuelnosti/Saopstenje%20za%20javnost%20veroisповest%20maternji%20jezik%20i%20nac%20%20pripadnost.pdf>. Поцеђено: 8. јуна 2018.

⁷ Под овим појмом подразумева се географска путања која повезује Грчку, Македонију, Бугарску, Србију и Хрватску, а даље Мађарску и чланице Европске уније и која је због јефтиноће, безбедности и близине била најпопуларнија за избеглице, мигранте и азиланте из Азије и Африке.

но „дамјјска рута“. Фокус истраживачког интересовања усмерен је ка дневним новинама и њеним насловницама као нечему што у значајној мери обликује информативну агенду друштва у Србији, пошто њихови садржаји налазе пут и до традиционалних електронских медија (који у својим специјализованим прилозима преносе „шта штампа дневна штампа“) и до интернет портала, како сопствених (портали појединих штампаних медија су међу водећима у Србији по посећености), тако и других.

Приликом анализе, свака насловна страна на којој су у било ком контексту поменути појмови „мигрантска криза“, „мигранти“, „азиланти“ или „избеглице“ са Блиског истока, Азије и Африке, који гравитирају ка Европи, од избегличких кампова на граници њихових земаља, рачуната је као релевантна (битно је да се та тема налази на насловној страни, а не и у колико текстова је заступљена у једном дану). На насловним странама су анализирани релевантни садржаји који се налазе у насловним блоковима (наднаслов, наслов и поднаслов), истакнутим реченицама и визуелном делу - фотографијама (са потписима за фотографије) и карикатурама. Нису рачунати делови текста карактеристични за *Данас* и *Политику* (користио је и *Блиц* у овом периоду) јер су периферни део насловне стране, мање уочљив од претходно наведеног.

Такође, нису обухваћене миграције у оквиру самог европског континента, као ни мигранти из ранијег периода, пре европске мигрантске кризе. Није пресудно ни да ли су ове кључне речи централна или периферна тема, односно само елемент неке друге теме, већ да у посматраним деловима насловне стране постоји бар наговештај да је то текст у којем се на било који начин спомињу садржаји релевантни за овај рад. Уз то, у новинама које су имале додатке, рачунато је уколико је неки насловни блок посебно издвојен (ван слике насловне стране додатка), што указује на намеру уредништва да му дају значај. Рекламни блокови нису разматрани, не рачунајући најаве сопствених додатака или садржаја наредних дана, на начин на који је напоменуто у претходној реченици.

Пошто су диференциране све релевантне насловне стране, из тог новоформираног узорка су издвојене оне у којима се помиње религијски фактор, како би се видело и колики је удео таквих насловних страна. Односно, на тај начин се добија јаснија слика, колико је религијски фактор заступљен у корпусу насловних страна на којима се налазе теме и елементи везани за мигрантску кризу, избеглице, мигранте и азиланте од почетка 2015, када је криза добила на замаху, па до краја прве половине 2017. године, када је готово утихнула у главним медијским садржајима. Сортирање садржаја је извршено методолошким и емпиријским ослањањем на слична ранија истраживања⁸, али је допуњено новијим подацима у односу на тада анализирани период и скраћено по методологији коришћеној у овом раду.

Дакле, битно је нагласити да су посебно издвојене насловне стране везане за религијски аспект и мигрантску кризу, избеглице, мигранте и азиланте. Пошто се повремено појављивао и термин „исламизација Европе“, „страх од

⁸ Нпр, из *Културе полиса*, видети под 6.

исламизације Европе“ и слично, он је узиман у обзир једино када је имао везе са актуелном избегличком кризом, а не са тероризмом или ранијим миграцијама. Овде треба напоменути да у медијским садржајима повремено постоји нејасна граница између тероризма и религијских термина, па тако неки медији користе израз „терориста“, а други „дихадиста“, у оба случаја гравитирајући ка истом значењу. Такође, ту је и појам ИСИС, превасходно као терористичке организације, а не са верском конотацијом. Зато у овом раду то нису елементи неопходни за идентификацију, а кључне речи су и „хришћани“, „муслимани“, „исламизација“ и слично или фотографије на којима су садржаји који јасно асоцирају на одређену религијску припадност или групу, уз то да се контекст таквог садржаја повезује са актуелном мигрантском кризом, избеглицима, мигрантима и азилантима.

Резултати истраживања

Анализирано је укупно 5.987 насловних страна *Политике*, *Данаса*, *Вечерњих новости*, *Блица*, *Курира*, *Алоа* и *Информера*, које су објављене током 2015, 2016. и прве половине 2017. године. Од тог броја, на 9,5 процената насловних страна су споменуте или наговештене теме и елементи везани за мигрантску кризу, избеглице, мигранте и(ли) азиланте релеватне за овај рад.

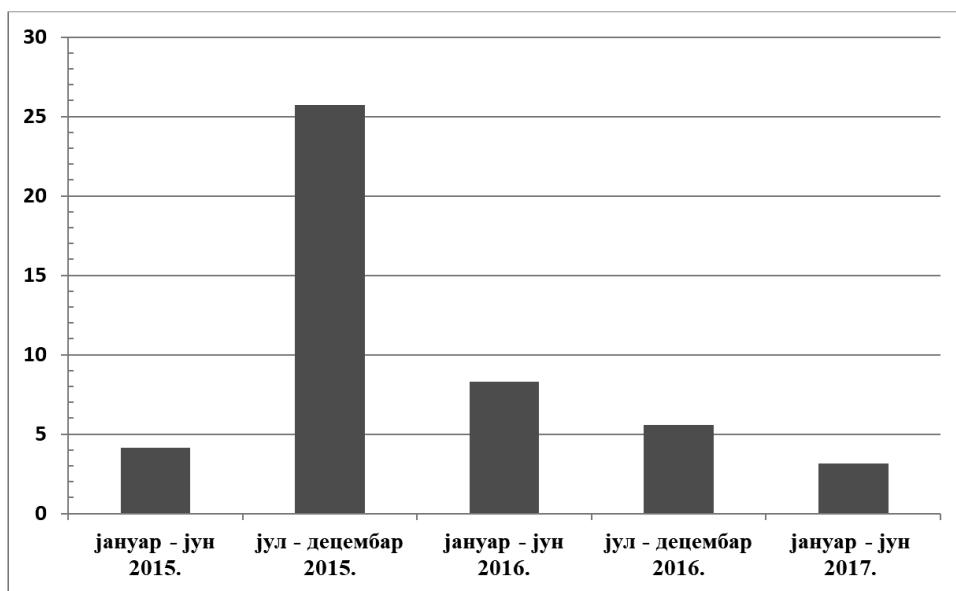


График 1: Процент удела насловних страна на којима се налазе садржаји везани за мигрантску кризу, избеглице, мигранте и азиланте у укупном броју насловних страна дневних новина у Србији у периоду јануар 2015. - јун 2017. године

Први текст у 2015. години је изашао у *Вечерњим новостима* 6. јануара, под називом „Судбине -Ирачки избеглички пар оставио бебу у Србији - Ако Ајмен преживи, чувајте га“. Последњи текст у посматраном периоду је објав-

љен, такође у *Вечерњим новостима*, 29. јуна 2017. године, под називом „Резолуција у Савету Европе - Обезбедити мигрантима право гласа и документа“. Српска штампа је о мигрантској кризи најинтензивније извештавала у септембру 2015. године.

Важна карактеристика извештавања у наведеном периоду је да седамдесет посто насловних страна на којима се налазе садржаји везани за мигрантску кризу, мигранте, азиланте и избеглице, по методологији овог рада, припада озбиљној штампи. Убедљиво највише је писала *Политика*, следе *Данас* и *Вечерње новости*, док је од таблоида највише релеватних насловних страна имао *Информер*.

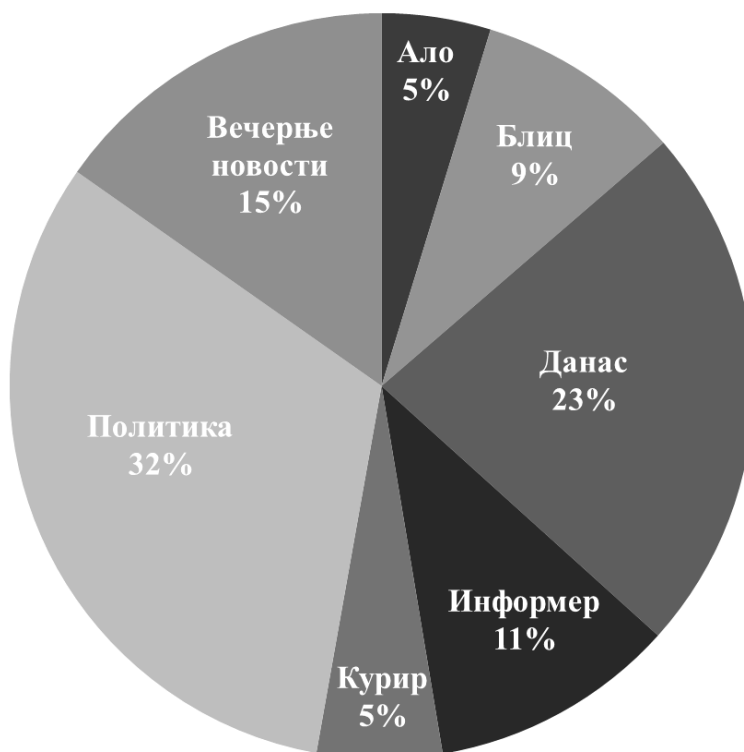


График 2: Појединачни удео насловних страна дневних новина у Србији у укупном броју насловних страна на којима се налазе садржаји везани за мигрантску кризу, избеглице, мигранте и азиланте у периоду јануар 2015. - јун 2017. године

Сужавајући пажњу овог рада на религијски фактор, од укупног броја насловница на којима се налазе садржаји везани за мигрантску кризу, мигранте, азиланте и избеглице издвојено је око три посто на којима се налази и религијски фактор, по претходно задатим критеријумима. Готово све издвојене стране су у *Политици* и *Данасу*, осим по једне које припадају дневним листовима *Ало* и *Блиц*. Већ површним погледом на фактографију јасно је да озбиљна штампа знатно више поклања пажњу садржајима везаним за мигрантску кризу, избе-

глице, мигранте и азиланте уопштено, па тако и на садржаје у којима је присутан и религијски елемент.

Скоро све издвојене насловне стране у 2015. години, у којима се налази и религијски аспект релевантан за овај рад, јесу из периода од септембра до новембра. То се може сматрати очекиваним, имајући у виду да је то период у којем се, уопштено гледано, највише писало о мигрантској кризи. У интервалу од септембра до новембра 2015.године удео насловних страна са садржајима везаним за мигрантску кризу, избеглице, мигранте и азиланте у укупном броју насловних страна дневних новина у Србији износио је 32 посто. У истом периоду, удео насловних страна и са релевантним религијским елементом у укупном броју насловних страна са садржајима везаним за мигрантску кризу, избеглице, мигранте и азиланте је био нешто већи од шест посто. То је време кризе на границама Србије због прилива избеглица, миграната и азиланата. У 2016. години значајно се смањио број насловних страна које садрже и религијски фактор релевантан за овај рад, док их у првој половини 2017. године нема.

Анализирајући новинске текстове и фотографије, уочава се и како се мигранти представљају другачијим од „нас“ (стратегија дистанцирања), као инфериорни и сиромашни (стратегија обесправљивања) и као објекти друштвеног утицања (стратегија објективације), што је карактеристично и за европска извештавања.⁹ Религијска позадина је готово неприметна, а и када је има, овакав угао посматрања ситуације види се у озбиљној штампи. На пример, *Политика* 29. августа 2015. преноси: „Порука из Европе: не долазите, тражите азил од куће“. Ту се налази и објашњење да „Брисел диже руке од даблинских правила, по којима државе чланице имају право да све мигранте који код њих затраже азил врате у земљу ЕУ где су први пут оставили отиске прстију“. А, недуго затим, 7. септембра 2015, на насловној страни објављује видно истакнут текст „Збуњена и подељена Европа“, у којем се у поднаслову објашњава да „док папа позива европске католике да отворе врата избеглицама, а у Минхену возове из Аустрије дочекују аплаузима, пољски хејтери предлажу да Сиријци 'сместе у Аушвиц'“. Такође, истакнута је и изјава бившег француског председника Николе Саркозија (*Nicolas Sarkozy*), који се залаже за „отварање прихватних центара за избеглице у северном делу Африке, Србији или Бугарској, где би азил био одобрен или не, пре него што уђу у шенген зону“. Композиција фотографије која илуструје текст заснована је на драматичности. Приказани су људи у избегличкој колони, ранци и торбе које носе су сва њихова имовина, а деца на леђима или раменима мушкараца и жена подстичу посебну емпатију. Слика са грчко-македонске границе ојачава се и снажном поруком римског папе, али се чини и да нема очекивани одјек међу европским верницима, имајући у виду ставове различитих значајних актера на европској сцени у том периоду.

⁹ Визуелним обрасцима се избеглице представљају као „проблем“ - не као хуманитарна катастрофа која захтева саосећајни одговор јавности, већ као претња која покреће механизме одбране и контроле граница. Ови дехуманизујући визуелни обрасци директно подстичу политику страха. Видети у: Bleiker et al, 2013: 399.



Фото Ројтерс

На грчко-македонској граници близу Ђевђелије

Фотографија 1: *Политика*, 7. септембар 2015. године



Фото Бета

Протест припадника Пегиде против исламизације Немачке

Фотографија 2: *Политика*, 8. јануар 2015. године

Тенденција оштрог и алармантног приступа мигрантској кризи са насловних страна озбиљних дневних новина одликује се специфичним тоном јавне забринутости. Тако *Политика* 8. јануара 2015. извештава о „протесту припадника Пегиде против исламизације Немачке“, јасно истичући у наслову како расте „Немачки страх од странаца“. У једној од водећих чланица Европске уније шири се напетост између присталица и противника толеранције према странцима, при чему је у фокусу фотографија на којој протестант поручује:

„Стоп исламском терору“. На тај начин даје јасну његову оцену религијског карактера кризе. Интерпретативни оквир је снажан, трансфером одговорности таргетира се читава популација, а транспарентом уоквирује осуђујућа порука.

Поларизација европског приступа мигрантској кризи кроз рефлексију религијске политике видљива је и у персонализацији ове теме. Две личности привлаче посебну пажњу медија: немачка канцеларка Ангела Меркел (*Angela Merkel*), представљена и као „мајка Тереза“, односно неко ко отворено подржава долазак избеглица, али и мађарски премијер Виктор Орбан (*Viktor Orbán*), као жестоки противник мигрантског досељавања. Манихеизам је снажно изражен: судар неолибералног корпоративизма и тржишта којег заступа немачка канцеларка и десничарске, религијски традиционалне опције оличене у слици мађарског премијера. Идентификација са верским елементима у тим примерима је снажна у насловним блоковима и на фотографијама. Такав јавни приказ ове две личности је виђен више пута, па тако, у 2015. години, Ангела Меркел има четири појављивања на овај начин, а „хришћанин“ Виктор Орбан три.

На Графику 1 јасно се види како у 2016. години слаби интересовање за садржаје везане за мигрантску кризу, избеглице, мигранте и азиланте на насловним странама дневних новина у Србији, па је тако издвојено и мање страна везаних и за религијски елемент. Анализа показује и да је у издвојеним насловним странама Ангела Меркел редован актер, главни или споредни. Фотографија која симболизује њен однос ка мигрантима објављена је још у *Политици* 22. септембра 2015, уз насловни блок „Како је Ангела Меркел прешла пут од Хитлера до Мајке Терезе“. Контраст су примери фотографија на којима се приказује како је виде противници њене имиграционе политике.



Фотографије 3 и 4: *Политика*, 22. септембар 2015. и *Политика*, 4. новембар 2015. године

Немачка канцеларка је, иначе, добила пуну пажњу српске штампе на насловним странама, када је реч о садржајима везаним за мигрантску кризу, избеглице, мигранте и азиланте, у издањима од 4. новембра 2015. године. Тада се нашла на насловним странама шест од седам дневних новина: „Црна прогноза

Ангеле Меркел - Могућ је нови рат на Балкану“ (*Ало*), „Драматично упозорење Ангеле Меркел - Рат на Балкану ако затворимо границе“ (*Блиц*), „Ангела Меркел упозорава - Биће рата на Балкану ако Немачка затвори границе за избеглице!“ (*Информер*), „Последице мигрантске кризе - Меркелова: Балкану прети рат“ (*Курир*), „Меркелова: Ако Немачка затвори границе - избиће рат на Балкану“ (*Политика*) и „Шокантно упозорење Ангеле Меркел - Уколико затворимо границе, ето рата на Балкану!“ (*Вечерње новости*).

У овом истраживању уочавамо како озбиљна штампа даје тон у обраћању пажње на утицај религијског фактора у миграцијама. На тај начин је Виктор Орбан посебно истакнут као „крсташ“, у периоду кризе крајем лета 2015. године. У *Данасу* су се могли прочитати наслови „Хришћанин Виктор Орбан опет 'брани Европу'“ (4. септембар) и „Орбан испратио 'крсташе' на границу“ (15. септембар), а други наслов прати и фотографија на којој је у првом плану жица на граници и иза оgrade војници спремни за акцију. Тако, иако миграната нема на фотографији, асоцијација је јасна: Европљани су спремни за сукоб између „нас“ и „њих“. Такође, *Политика* 4. септембра 2015. у поднаслову указује на „призоре у Мађарској као из Другог светског рата“ и констатује како „Виктор Орбан хришћанске вредности и ЕУ брани жицом“.



ФОТОГРАФИЈА 5: *Данас*, 15. септембар 2015. године

Иначе, због догађаја на српско-мађарској граници Виктор Орбан је био један од главних негативаца у том периоду, па је тако *Блиц* 12. септембра 2015. писао: „Орбан послао војску на границу са Србијом - Зли комшија“, опремајући текст фотографијом на којој мађарски премијер асоцира на нацистичког вођу Адолфа Хитлера, са карактеристичним брковима направљеним од речи и јасног става: „Орбане, срамото“. Теоретичари истичу како „фотографије и телевизијске слике, заједно са осталим елементима вести, постављају људе и догађаје у интерпретативни оквир“ (Tomanić, 2015), из којег јавност извлачи

одређене перспективе. У том контексту могу да се уоче и нијансе којима се усмеравају интензитет и правац извештавања.

Када је реч о садржајима са религијским елементом, међу њима се налази и *Политика* од 9. септембра 2015, која у наслову пише: „Хришћани добродошли, за муслимане нема места“. У поднаслову се скреће пажња да „свештена лица, већи католици од папе, не слушају врховног поглавара нити читају Библију, већ бране Европу од ислама“. А, анализирајући „Хоће ли Исламска држава окренути Европу против избеглица“ *Политика* 16. новембра 2015. констатује у поднаслову како би „исламистима добродошао сукоб између хришћана и муслимана у Европи“. У пропагандним кампањама сваки детаљ има своје место, па се тако на фотографији са насловне стране *Блица* од 17. новембра 2015. може видети један од осумњичених терориста за масакр у Паризу како у руци држи Куран - симбол вере, али у поменутом контексту може да се тумачи и као опасност за „друге“. Трансфером значења, жиг кривице се усађује читавој религијској заједници, што је једна од техника савремене медијске манипулације.

Ако јавност осећа нелагоду или сумњу да је реч о значајној промени безбедносне диоптрије, озбиљне новине оснажују конотацију. На пример, *Данас*, 18. новембра 2015. године објављује ауторски текст Доминика Моизија (*Dominique Moisi*), професора на Институту политичких наука у Паризу и високог саветника на Француском институту за међународне послове, под насловом „Ми смо у рату“, а који наглашава како је „највећа амбиција Исламске државе да изазове сукоб цивилизација између западног и муслиманског света“. Ипак, озбиљна штампа се придржава правила балансирања идеја, па се тако 24. октобра 2016. у истој новини налази став славног писца Орхана Памука (*Orhan Pamuk*), под насловом „Не верујем у сукоб цивилизација“, у којем хвали немачки приступ мигрантској кризи и отвореност Ангеле Меркел.

Закључна разматрања

Све шире економске потребе и садржајнији културни обрасци, укључујући и верске разлике, налазе се у фази перманентног додиривања, поклапања и прожимања, при чему глобализација и комуникацијска револуција у геополитичком контексту слабе улогу хришћанства. Европљани данас доживљавају дубоку кризу идентитета, а такав тренд може да доведе и до промене претходно доминантних образаца у Србији. Мигранти, сами по себи, не представљају велику претњу за безбедност било које државе, али они појединци или групе који су заслепљени верским фанатизмом могу бити инструментализовани за чињење различитих кривичних дела, што се у пракси и дешавало.

Истраживање је показало и да озбиљност у тумачењу религијских последица мигрантске кризе у Србији развија озбиљна штампа, а таблоиди, кроз свој већ препознатљиви сензационалистички дискурс, пажњу придају другим контекстима, док је религијски потпуно у другом плану. Квантитативна анализа показује да се број текстова и фотографија о мигрантској кризи протоком времена постепено смањује, чиме се може објаснити пад интересовања јавности. Разлог се налази и у затварању *Балканске руте*, којом је смањен број избе-

глица, миграната и азиланата, а тиме и медијских текстова. Наративи забринутости и персонификације верских елемената интензивирани су током друге половине 2015. године, док током 2016. и прве половине 2017. године штампа у Србији чешће извештава о свакодневном животу и проблемима избеглица смештених у Србији и другим факторима.

Може да се закључи како религијске разлике које стижу са мигрантским колонама у домаћој јавности нису идентификоване као озбиљнија претња националним вредностима или интересима, мада се на њих повремено указује кроз концепт угрожавања хришћанства и појаве губљења верске толеранције у Европи.

Литература и е-извори

1. Baker, P., Gabrielatos, C., Khosravi Nik, M., Krzyzanowski, M., McEnery, T., & Wodak, R. (2008). A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society*, 19 (3), 273-306.
2. Banks, J. (2012). Unmasking deviance: the visual construction of asylum seekers and refugees. *Critical Criminology*, 20 (3), 293-310.
3. Berry, M., Garcia-Blanco, I., & Moore, K. (2016). *Press coverage of the refugee and migrant crisis in the EU: a content analysis of five European countries (Project Report)*. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees. Retrieved May 25, 2018, from <http://orca.cf.ac.uk/id/eprint/87078>.
4. Bleiker, R., Campbell, D., Hutchison, E., & Nicholson, X. (2013). The visual dehumanisation of refugees. *Australian Journal of Political Science*, 48 (4), 398-416.
5. Colombo, M. (2018). The Representation of the "European Refugee Crisis" in Italy: Domopolitics, Securitization, and Humanitarian Communication in Political and Media Discourses. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 16 (1-2), 161-178.
6. Gardijan: Religija u Evropi „pri kraju snaga“ (21. mart 2018). *Radio-televizija Srbije*. Preuzeto sa: <http://www.rts.rs/page/magazine/ci/story/501/zanimljivosti/3079715/gardijan-religija-u-evropi-pri-kraju-snaga.html>. Datum pristupa: 15.6.2018.
7. Holmes, S. M., & Castaneda, H. (2016). Representing the "European refugee crisis" in Germany and beyond: Deservingness and difference, life and death. *American Ethnologist*, 43 (1), 12-24.
8. Lenette, C., & Cleland, S. (2016). Changing faces: Visual Representations of Asylum Seekers in Times of Crisis. *Creative Approaches to Research*, 9 (1), 68-83.
9. Jevtović, Z. (2007). Masmedijski preobražaj terorizma i religije u globalnom poretku. *Politikologija religije*, god. I, br.1, 97-124.
10. Jevtović, Z., i Bajić, P. (2016). Migrantska kriza u ogledalu srpske dnevne štampe. *Kultura polisa: časopis za negovanje demokratske političke kulture*, god. XIII, br. 31, 29-43.
11. Jevtović, Z., i Bajić, P. (2017). Promena komunikacione paradigme u izveštavanju o migrantima u dnevnoj štampi Srbije. *Kultura polisa: časopis za negovanje demokratske političke kulture*, god. XIV, посебно izdanje 2, 221-239.
12. Martinez Lirola, M. (2014). Exploring visual dysphemisms in pieces of news related to immigrant minors in a Spanish newspaper. *Visual Communication*, 13 (4), 405-427.

13. New St Mary's Research Shows Huge Differences in the Religiosity of Young Adults across Europe (21st March 2018). *St Mary's University, Twickenham, London*. Retrieved June 15, 2018, from <https://www.stmarys.ac.uk/news/2018/03/study-benedict-0318>.
14. Nova "džamijska ruta" za migrante ka EU (1. jun 2018). *Srna*. Preuzeto sa: <http://www.srna.rs/novosti1/599411/nova-dzamijska-ruta-za-migrante-ka-eu.htm>. Datum pristupa: 15.6.2018.
15. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji - Knjiga 4: Veroispovest, maternji jezik i nacionalna pripadnost (21. februar 2013). *Republički zavod za statistiku*. Preuzeto sa: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Aktuelnosti/Saopstenje%20za%20javnost%20veroisповest%20maternji%20jezik%20i%20nac%20%20pripadnost.pdf>. Datum pristupa: 8.6.2018.
16. Reisigl, M. & Wodak, R. (2001). *Discourse and discrimination: Rhetorics of Racism and Antisemitism*. London: Routledge.
17. Rheindorf, M., & Wodak, R. (2018). Borders, Fences, and Limits - Protecting Austria From Refugees: Metadiscursive Negotiation of Meaning in the Current Refugee Crisis. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 16 (1-2), 15-38.
18. Richardson, J., & Colombo, M. (2013). Continuity and change in anti-immigrant discourse in Italy: An analysis of the visual propaganda of the Lega Nord. *Journal of Language and Politics*, 12 (2), 180-202.
19. Tomanić Trivundža, I. (2015). *Press Photography and Visual Framing of the News*. Ljubljana: Faculty of Social Sciences.
20. Van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London; Thousand Oaks: SAGE Publications.
21. Vuletić, V., Stanojević, D., Vukelić, J., & Pešić, J. (2016). *Studija o izbeglicama - Srbija 2016*. Beograd: Fondacija Fridrih Ebert - Centar za primenjena društvena istraživanja. Preuzeto sa: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12928.pdf>. Datum pristupa: 15.5.2018.

THE MIGRANT CRISIS AND RELIGION FACTOR AS A PART OF CRISIS SITUATIONS

Summary: By analyzing the front pages of Serbian daily newspapers, between the beginning of 2015 and the end of the first half of 2017 (Politika, Danas, Večernje novosti, Blic, Kurir, Alo and Informer), it was noticed that religious differences in content related to the migrant crisis, refugees, asylum seekers and migrants have not been identified in the domestic public as a threat to national values or interests, even though they appear periodically through the narrative of endangered Christianity and the losses of religious tolerance in Europe. It should also be noted that occasional concern about the activity of radical Muslim newcomers leads to an increased level of mistrust against the total migrant population, which creates the preconditions for the emergence of moral panic and crisis situations. The images of migrants are contradictory - some contain compassion, while others emphasize diversity, in religion or in other segments.

Key words: migrant crisis, religion, daily newspapers, stereotypes, moral panic